

1 Brede basiszorg – Fase 0

Hoe kan een school elke leerling zoveel mogelijk kansen geven op vlak van lezen en spellen? Dit vind je terug in Brede Basiszorg, het eerste deel van het [Specifiek Diagnostisch Protocol lees- en spellingproblemen en dyslexie](#). Lees dit bij voorkeur samen met [Verhoogde zorg](#), [Uitbreiding van zorg](#), [Individueel Aangepast Curriculum](#) en het [Theoretisch deel](#) van dit protocol. De protocollen zijn een leidraad voor diagnostiek binnen de onderwijscontext gehanteerd door CLB-teams in samenwerking met scholen. Een Specifiek Diagnostisch Protocol is een concrete vertaling van de algemene handvatten in het [Algemeen Diagnostisch Protocol \(ADP\)](#).

In de brede basiszorg gaat veel aandacht naar het taalbeleid¹ op school. Zowel de mondelinge² als de schriftelijke³ taalvaardigheid maken hier deel van uit. In de leerplannen Nederlands staan de visie, de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen⁴ beschreven. Goed mondeling taalvaardigheidsonderwijs is beschreven in het Specifiek Diagnostisch Protocol bij problemen in de spraak- en/of taalontwikkeling.

De schriftelijke taalvaardigheid waarbij het leren lezen en schrijven centraal staan, komt in dit protocol aan bod. De aanvang van deze vaardigheden start in de eerste levensjaren. In de kleuterklas heeft geletterdheid⁵ dan ook een belangrijke plaats. Het formele lees- en schrijfonderwijs start voor zowat alle kinderen in het eerste leerjaar. Het leren lezen en schrijven vraagt veel instructie en oefening bij vrijwel alle leerlingen. Uitzonderlijk kunnen leerlingen zelfstandig leren lezen en schrijven. Sommige leerlingen hebben in dit leerproces meer instructie en oefening nodig om te kunnen aansluiten bij de klasgroep. Andere leerlingen leren moeizaam lezen en schrijven en blijven continu onder het niveau van hun leeftijdsgenoten, alhoewel ze ook blijven vooruitgang maken⁶. Zoals om redenen aangegeven in de situering wordt de term 'schrijven' toegespitst op het correct schrijven en wordt dit in het protocol verder benoemd als 'spellen'.

¹ De structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de leerlingen met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling en het verbeteren van hun onderwijsresultaten, uit Van den Branden K., *Handboek Taalbeleid Basisonderwijs*, Acco, Leuven, 2010.

² Vaardigheid om gericht te luisteren en te spreken, essentieel om communicatief te handelen

³ Vaardigheid om op een effectieve en efficiënte manier te lezen en te schrijven en op een adequate manier te communiceren

⁴ <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/basisonderwijs/lager-onderwijs/leergebieden/nederlands/eindtermen.htm>;

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/>

⁵ Vaardigheid om met geschreven taal om te gaan, zie Theorie

⁶ Zie Theorie

In de brede basiszorg is het de klasleerkracht die het verschil maakt. Bij een krachtige leeromgeving in alle lessen, ook in de taallessen, staat waar mogelijk variatie en flexibiliteit (doelstellingen, methoden, materialen, evaluatie...) centraal voor alle leerlingen. Het is een uitdaging om een didactiek te ontwikkelen waarbij zo weinig mogelijk leerlingen om welke reden dan ook uit de boot vallen.

1.1 Organisatie van het zorgbeleid en gelijkekansenbeleid

Basisonderwijs

De school heeft een systematisch en transparant taalbeleid waarvan het leren lezen en spellen een belangrijk deel uitmaken. Omdat leesvaardigheid van grote invloed is op de schoolloopbaan, het sociaal-emotioneel functioneren en de maatschappelijke toekomst van de leerlingen dient het leesonderwijs centraal te staan in het onderwijs⁷. Dit centraal staan uit zich in de eerste plaats in het voldoende tijd aan taal/lezen besteden. Leren lezen is een cruciale vaardigheid voor schoolsucces van de leerling. Daarnaast werkt leesvaardigheid door op wiskunde en de andere leergebieden.

Er is een duidelijke leerlijn doorheen de hele basisschool voor schriftelijke taalvaardigheid, van aanvang kleuter tot einde zesde leerjaar. Zowel de visie als de opbouw van het volledige leerplan is voor alle leerkrachten duidelijk en wordt gehanteerd in de praktijk.

Het taalbeleid is schoolspecifiek en houdt rekening met de context en instroomkenmerken van de school. Het beschrijft het taalleren van alle leerlingen en kansengroepen in het bijzonder. Via begeleiding en nascholing ondersteunen de pedagogische begeleidingsdiensten dit beleid. Ook het CLB kan de school ondersteunen door bijvoorbeeld de leerkrachten te informeren over de preventieve aanpak van lees- en spellingproblemen en de theoretische achtergrond van lees- en spellingproblemen en dyslexie.

Secundair onderwijs

Net als in het basisonderwijs, staat in het secundair onderwijs kwaliteitsvol taalonderwijs voorop bij de uitbouw van een taalbeleid op school. De impact van de lees- en schrijfvaardigheid op de schoolloopbaan, het socio-emotioneel functioneren en de maatschappelijke toekomst blijft zeer groot. De school heeft een taalbeleid met een globale visie op omgaan met talen (Nederlands en vreemde talen) op school en op het benutten van de aanwezige taalcompetenties van

⁷ Vernooij K., 'Effectieve instructie en risicolezers', in Desoete A., Andries C. & Ghesquière P., *Leerproblemen evidence-based voorspellen, onderkennen en aanpakken, bijdragen uit onderzoek*, Acco Leuven-Den Haag, 2009

leerlingen in het leerproces. Hierbij wordt rekening gehouden met de grote verschillen die tussen leerlingen bestaan en de vereiste competenties van leerkrachten om hiermee te kunnen omgaan. De directie en leerkrachten erkennen lees- en/of spellingproblemen of dyslexie en zijn bereid rekening te houden met de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.

Een krachtige leeromgeving wordt gecreëerd voor de ontwikkeling van de vereiste taalcompetenties in de taalvakken en in de niet-taalvakken. Taalcompetenties stoppen niet bij het vakgebied Nederlands en de andere taalvakkengebieden. Ook binnen niet-taalvakken wordt aan een krachtige taalleeromgeving gewerkt. Het stimuleren van correct algemeen en vakspecifiek taalgebruik (luisteren, spreken, lezen, schrijven) is hier een voorbeeld van. De leerplannen en eindtermen voor Nederlands en vreemde talen zijn gekend door de vakleerkrachten. Het taalbeleid wordt gedragen door alle leerkrachten.

De pedagogische begeleiding en het CLB kunnen de school ondersteunen bij de uitbouw van het zorgbeleid, bijvoorbeeld betreffende de begeleiding van leerlingen met leerproblemen en -stoornissen.

1.2 Vorming en ondersteuning van het schoolteam

Basisonderwijs

De kennis van alle leerkrachten op het gebied van lees- en spellingonderwijs is zeer belangrijk. Wat staat er in de leerplannen? Welke taalmethode hanteert de school en hoe kunnen we inspelen op de sterke en zwakke punten van deze taalmethode? Voor het verbeteren van de leesvaardigheid van leerlingen met leesproblemen is het vergroten van de kennis en vaardigheden van de leerkrachten cruciaal⁸. Daarbij zijn twee factoren van belang:

- ▶ de vakinhoudelijke deskundigheid van de leerkracht;
- ▶ het klasmanagement van de leerkracht.

Aansluitend zijn bijvoorbeeld van belang de interne schoolafspraken voor een gemeenschappelijke aanpak, de motivatie om met leerlingen uit kansengroepen om te gaan, het coachen van nieuwe leerkrachten in het taalbeleid dat de school hanteert...

Het effectief aanpakken van problemen bij leren lezen en spellen en het toepassen van maatregelen om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften

⁸ Vernooy K., *Opbrengstgericht Passend Onderwijs, Leesonderwijs nader bekeken*, Onderwijscentrum Twente, Hogeschool Edith Stein, 2007

van leerlingen met een leervoorsprong of leerproblemen vragen geregelde reflectie en bijsturing via professionaliseringsinitiatieven. De PBD en het CLB kunnen hierbij ondersteunend werken.

Secundair onderwijs

Voor de vakleerkrachten Nederlands en andere talen wordt binnen het taalbeleid geregelde reflectie en bijsturing georganiseerd. Een horizontale vakwerking werkt aan alle aspecten van het taalbeleid. Een verticale vakwerking zorgt eveneens voor een afstemming over de jaren heen. De andere leerkrachten worden op de hoogte gebracht en actief betrokken. Vak- of taalwerkgroepen die kiezen voor goede taalmethodes en aangepaste didactiek dragen bij tot een goede zorg.

Via gerichte nascholing rond de ondersteuning van leerlingen met een leervoorsprong, leerproblemen of -stoornissen kan de school de professionaliteit van de leerkrachten verhogen. Leerkrachten leren zo om doelgericht aan het werk te gaan in de klas en tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van hun leerlingen. Hierbij gaat het om remediëren en compenseren van lezen en spellen en kan onder meer het leren kennen en gebruikmaken van ondersteunende software tijdens de lessen, toetsen en examens van belang zijn. Voor leerkrachten vreemde talen biedt een nascholing betreffende begeleiding van leerlingen met leerproblemen en -stoornissen bij het leren van een vreemde taal inzichten die ook voor het onderwijs van alle leerlingen inzetbaar zijn⁹.

1.3 Onthaal- en inschrijvingsbeleid

Bij de inschrijving van de leerling worden onder meer mogelijke (leer)problemen en sterktes bevraagd. Indien er (leer)problemen gemeld worden, kan nagevraagd worden of de leerling schoolinterne of schoolexterne hulp kreeg.

Basisonderwijs

Bij elke inschrijving en overgang van kleuter naar lager onderwijs en verandering van school gaat bijzondere aandacht naar de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van de leerling. Het is bij schoolverandering in de loop van het lager onderwijs ook interessant te weten welk handboek er in de vorige school gehanteerd werd. Indien nodig kan een school beslissen om een niveaubepaling van het lezen en spellen te doen om de beginsituatie van de leerling in te

⁹ Zie Theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten en Verschijningsvorm

schatten en aangepast te kunnen inspelen op de onderwijsbehoeften van de leerling.

Secundair onderwijs

Leerlingen moeten zo vloeiend mogelijk de overgang kunnen maken tussen basis- en secundair onderwijs of tussen verschillende secundaire scholen. Relevante leerlinggegevens¹⁰ worden doorgegeven zodat snelle en duidelijke acties de kans verhogen op een gemotiveerde start. Bij lees- en/of spellingproblemen/dyslexie worden de leerling en ouders geïnformeerd over hoe leerlingen binnen het taalbeleid en zorgbeleid ondersteund worden.

1.4 Zorgzaam handelen in de klas

Bij het uitvoeren van de taaltaken staan de leerlingen niet alleen. Ze krijgen ondersteuning van de leerkrachten en de andere leerlingen. De leerlingen krijgen betekenisvolle taken die hen uitdagen om taal te beluisteren, te begrijpen en te produceren. De taken zijn relevant in functie van de vooropgestelde leerplandoelen en sluiten aan bij de interesses van de leerlingen. Hierbij wordt gezorgd dat de leerlingen zich goed en veilig voelen in de klas¹¹. Leerlingen moeten zich tijdens hun leerproces onbekommerd kunnen voelen om fouten te maken. De nadruk moet liggen op hun vorderingen, ook al zijn ze nog minder goede lezers. Een rustige lesgroep en een veilig en stimulerend leerklimaat leiden tot meer leerwinst bij de leerlingen. Mogelijke sociaal-emotionele problemen die kunnen samengaan met lees- en spellingproblemen worden opgevangen door bijvoorbeeld aandacht te geven aan succesbeleving op andere gebieden dan het lezen/spellen of door onzekere lezers te ondersteunen.

Om het taalonderwijs beter te laten aansluiten bij de eigenheid van de leerlingen die verschillen in aanleg, sociale en gezinscontexten en taalachtergrond, wordt van bij de start gefocust op een gedifferentieerde aanpak¹² binnen de taallessen. Convergente differentiatie¹³ is erop gericht dat alle leerlingen de minimumdoelen bereiken. In de praktijk betekent dit dat alle leerlingen profiteren van de

¹⁰ <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=9418#3>, omzendbrief SO64 van 25/06/1999, laatste wijziging 10/07/2014, 7. leerlinggegevens, 7.1. gegevensoverdracht

¹¹ Zie ook: Padmos T., Van Gorp K., Van den Branden K. *Beter leren lezen en schrijven. Handvatten voor een effectieve aanpak in het basis- en secundair onderwijs*. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming, 2013. <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beter-leren-lezen-en-schrijven-1>

¹² M-decreet: 'Differentiërende maatregelen zijn maatregelen waarbij de school, binnen het gemeenschappelijk curriculum, een beperkte variatie aanbrengt in het onderwijsleerproces om beter tegemoet te komen aan de behoeften van individuele leerlingen of groepen van leerlingen'; Zie bijlage 2 : Differentiëren.

¹³ Vernooy K., 'Het belang van convergente differentiatie', zie: www.leesspecialist.nl/ Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen convergente differentiatie en divergente differentiatie. Bij divergente differentiatie mogen alle leerlingen op hun eigen tempo aan hun eigen leerdoelen werken. Er wordt aangesloten op de individuele niveaus en onderwijsbehoeften van de leerlingen.

groepsinstructie en dat vooral tijdens de verwerking rekening wordt gehouden met de verschillen tussen leerlingen. Goede lezers krijgen bijvoorbeeld verrijkingsstof en minder goede lezers krijgen verlengde instructie of extra oefentijd. Ook preteaching is een methode die tegemoet komt aan de leesbehoeften. Snel overgaan tot leesonderwijs 'op niveau' en de goede en minder goede lezers niet meer samen laten lezen is niet aangewezen. Door deze vorm van lezen krijgen leerlingen met leerproblemen onvoldoende inspirerende voorbeelden en kan het leesplezier beperkt worden¹⁴.

Afspraken betreffende (taal)toetsen die door het hele schoolteam gedragen worden, zijn een belangrijk aandachtspunt bij het ondersteunen van het leren lezen en schrijven¹⁵. Voldoende tijd geven voor toetsen, de oefeningen in toetsen vergelijkbaar maken met de oefeningen in de les, een consequente woordkeuze en lay-out gebruiken, voor het indienen van toetsen feedback geven aan leerlingen wanneer ze bepaalde vragen onvolledig hebben ingevuld of een evaluatie maken van het dagelijks werk zijn mogelijke afspraken die ondersteunend zijn voor alle leerlingen.

Om op een gestructureerde manier het zorgzaam handelen in de klas te beschrijven wordt hieronder na basisonderwijs en secundair onderwijs ook het leren van 'vreemde talen' beschreven. Leerlingen worden bij het leren spreken, lezen, schrijven en beluisteren van een nieuwe taal geconfronteerd met een andere klanktekenkoppeling dan in het Nederlands, wat voor nieuwe uitdagingen zorgt op het vlak van lezen en spellen.

Basisonderwijs

Het zorgzaam handelen binnen het basisonderwijs wordt hier onderverdeeld in het technisch lezen en schrijven en het begrijpend lezen, waarbinnen telkens gestart wordt bij het werken aan geletterdheid¹⁶ in de kleuterklas.

■ Technisch lezen en schrijven

□ De start van lezen en spellen (kleuters en begin eerste leerjaar)

Kleuters worden speels voorbereid op het eigenlijke leren lezen en schrijven door een waaier aan activiteiten¹⁷. Werken naar geletterdheid houdt het stimuleren in van attitudes, inzichten en vaardigheden die de kleuter helpen bij

¹⁴ OVSG, *Licht op krachtig leesonderwijs, OVSG-wijzer basisonderwijs*, Politeia Brussel, 2013.

¹⁵ Zie ook: Padmos T., Van Gorp K., Van den Branden K. *Beter leren lezen en schrijven. Handvatten voor een effectieve aanpak in het basis- en secundair onderwijs*. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming, 2013. <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beter-leren-lezen-en-schrijven-1>

¹⁶ Binnen Theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten wordt dieper ingegaan op de definitie en de verschillende fases van geletterdheid.

¹⁷ Fournier M. en Lambert R., *Groeiboek, Zorg- en volgsysteem voor kleuters, Analyse en handelen, taalontwikkeling*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn 2014

het leren lezen en schrijven¹⁸. Zin om in boekjes te lezen, schrijfdurf tonen, interesse in het spelen met letters... zijn attitudes die worden bevorderd binnen de kleuterklas. Daarnaast ondersteunen kleuterleerkrachten de opbouw van inzichten zoals de relatie tussen gesproken en geschreven taal (wat je zegt kan je opschrijven, wat je schrijft kan je lezen), taalbewustzijn (zinnen bestaan uit woorden, woorden bestaan uit klanken) en het alfabetisch principe¹⁹ (klanken kunnen worden weergegeven met letters). Ook vaardigheden zoals verhaalbegrip, lettertekens onderscheiden... worden in de kleuterklas aangeleerd en zijn belangrijk voor het aanvankelijk lezen en schrijven. Vernooy²⁰ vernoemt drie indicatoren die een belangrijke voorspellende waarde hebben voor het vlot verlopen van het leren lezen: mondelinge taalvaardigheid²¹, fonologisch en fonemisch bewustzijn²² en ervaring met geschreven taal²³.

□ Leren lezen

Een goede start maken met leren lezen in het eerste leerjaar is van zeer groot belang. Als een leerling daar problemen ontwikkelt, kunnen die zeer lang megedragen worden. Zo veel mogelijk leerlingen op het einde van het eerste leerjaar goed laten lezen moet dus een prioritaire doelstelling zijn. Lezen en correct schrijven/spellen zijn immers centrale elementen in een effectieve schoolloopbaan²⁴ en verdienen hier dan ook ruime aandacht.

In het eerste leerjaar is bij de evaluatie voor de herfstvakantie vaak al duidelijk dat sommige leerlingen het tempo van het aanbieden van de klanktekenkoppeling niet kunnen bijhouden en niet alle aangeboden letters vlot kunnen herkennen. Deze leerlingen hebben baat bij extra instructie en meer oefenen per klanktekenkoppeling. Er wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van een rijk aanbod aan oefeningen en instructietechnieken²⁵.

¹⁸ Loman, J. en Vermeir K. *G-start. Geletterdheid stimuleren bij jonge kinderen*. Centrum voor Taal en Onderwijs, Leuven, 2012

¹⁹ Zie theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm

²⁰ Vernooy K., *Elk kind een lezer, Indicatoren voor goed leesonderwijs*, 2012

²¹ Zie Specifiek Diagnostisch Protocol Spraak & Taal: taalontwikkeling en verschil 'schooltaal' en 'thuis taal'.

²² Zie Theorie Beginnende Geletterdheid. Fonologisch bewustzijn ontwikkelen: opdelen van zinnen in woorden, van samengestelde woorden in woorddelen, van woorden in lettergrepen en omgekeerd, opzeggen van rijmpjes en herkennen en toepassen van eindrijm... Fonemisch bewustzijn ontwikkelen: het herkennen en toepassen van beginrijm, een klinker in een woord isoleren de auditieve analyse/auditieve synthese op klankniveau...

²³ Bijvoorbeeld bij interactief voorlezen: ontdekken, herkennen en benoemen van letters met gebruik van de ABC-muur²³ of bij aanmoedigen van geschreven boodschappen: 'invented spelling' (de kleuter bootst schrijven na als uitleg bij een tekening, briefje voor oma, op een boodschappenlijstje... in tekens die het schrijven van letters nabootsen met hier en daar een herkenbaar schrijfteken).

²⁴ Theorie, verschijningsvorm, geletterdheid

²⁵ Padmos T., Van Gorp K., Van den Branden K. *Beter leren lezen en schrijven. Handvatten voor een effectieve aanpak in het basis- en secundair onderwijs*. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming, 2013.

<http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beter-leren-lezen-en-schrijven-1>

De overgang van het eerste naar het tweede leerjaar is voor lezen een cruciaal moment. In het tweede leerjaar worden de leerlingen immers geconfronteerd met langere en complexere teksten. Het technisch lezen in de periode tussen 8 en 10 jaar heeft vooral tot doel op systematische wijze aandacht te besteden aan het leren lezen van meerlettergrepige woorden en het verhogen van de leessnelheid. Het lezen met intonatie en begrip lukt voor de meeste leerlingen midden/eind tweede leerjaar, maar wordt in de volgende leerjaren verder ontwikkeld en uitgebreid. Voor leerlingen met moeilijkheden bij het leren lezen kan deze periode doorlopen tot in het secundair onderwijs.

Wie zorgzaam handelt binnen het leesonderwijs kan best oog hebben voor het leesplezier²⁶ van alle leerlingen. Ook het effectief gebruik maken van de tijd besteed aan lees- en spellingonderwijs is belangrijk. Elk om beurt lezen zorgt bijvoorbeeld voor minder effectieve leestijd terwijl tijd voorzien om in stilte een boek te lezen de effectieve leestijd verhoogt. Zeker voor leerlingen met leesproblemen is het essentieel dat er ruim voldoende tijd wordt besteed aan lezen én dat er daarnaast voor hen extra leestijd op school wordt voorzien²⁷. Als laatste is het ook belangrijk voldoende aandacht te besteden aan de automatisering²⁸.

Leren spellen

Spelling is een onderdeel van 'schrijven' in de schriftelijke taalvaardigheid. Spelling ondersteunt het correct schrijven van woorden.

Voor alle leerlingen is een doordacht en duidelijk gestructureerd aanleren van spelling van belang. Dit bestaat hoofdzakelijk uit het aanleren van spellingstrategieën en strategieën voor zelfcontrole. Als leerlingen weten waar ze op moeten letten om accuraat te spellen, dan weten ze hoe het aan te pakken en hoe ze zich kunnen controleren. Hierdoor ontwikkelen ze hun spellingbewustzijn en verhoogt de kans dat de geleerde spellingvaardigheden toegepast worden bij het schrijven van teksten.

Het leren schrijven start meestal met het leren kopiëren van de schrifttekens of grafemen, gevolgd door het leren schrijven van basiswoorden uit de leesmethode. Het leren lezen en leren schrijven staan niet los van elkaar, maar worden meestal samen aangeleerd, waardoor er ook een wederzijdse beïnvloeding gebeurt van lezen en schrijven.

²⁶ OVSG, *Licht op krachtig leesonderwijs*, OVSG-wijzer basisonderwijs, Politeia Brussel, 2013; Audioboeken in meeleestempo zie: www.makkelijklezen.nl

²⁷ Leerlingen met leesproblemen hebben behoefte aan meer herhaling en coaching in plaats van aan bijkomende methoden. Zie ook Vernooij K., 'Kwaliteit leesonderwijs beter dankzij onderzoek. (Inter-)nationaal onderzoek biedt aanknopingspunten voor effectief leesonderwijs', *Didaktief*, 8, 2006.

<http://www.didactiefonline.nl/component/content/article?id=11807>

²⁸ Smits A., & Braams T., 'Hoofdstuk 3. Klassikale werkvormen voor groep 3 tot en met 8', in Smits A., & Braams T., *Dyslectische kinderen leren lezen*, Boom, Amsterdam, 2006

Het leren spellen van klankzuivere eenlettergrepige woorden wordt systematisch opgebouwd vanuit twee- en driefoneemwoorden waarbij de 'hoorstrategie' de voornaamste strategie is: 'we schrijven wat we horen'. Bij het schrijven van woorden kan als controle reeds aangeleerd worden hoe dit gebeurt: 'Heb ik de juiste letters, staan de letters op de juiste plaats, heb ik letters te veel, heb ik letters te weinig?' Hierdoor wordt het spellingbewustzijn²⁹ geactiveerd.

De verschillende principes en strategieën die gevolgd moeten worden om tot een correcte schrijfwijze te komen zijn complex en worden zowel geïsoleerd als geïntegreerd aangepakt. Tijdens een spellingles kan een nieuw spellingsonderdeel of een spellingsprobleem helder uitgelegd en geoefend worden. Door spelling verder functioneel te oefenen wordt nauwer aangesloten bij de realiteit en is de kans op transfer van het geleerde groter.

■ Begrijpend lezen

Begrijpend lezen is een sleutelvaardigheid voor het functioneren van leerlingen op school en daarbuiten. Opdat een leerling goed leert begrijpend lezen wordt van in de kleuterklas tot het zesde leerjaar ingezet op woordenschat, verhaalbegrip, luisterstrategieën en vanaf het eerste leerjaar op vlot leren lezen en leesstrategieën³⁰. In de kleuterklas leert de kleuter bijvoorbeeld dat een verhaal een opbouw heeft (begin-midden-einde). Het is zinvol om het begrijpend lezen al te stimuleren vanaf de eerste eenvoudige teksten bij beginnende lezers.

Bij korte, semantisch eenvoudige teksten kan de leerkracht al verschillende werkvormen bedenken en/of soorten vragen stellen die focussen op de belangrijkste leesstrategieën³¹. Bij het aanbieden van teksten begrijpend lezen is de technische leesmoeilijkheid van de tekst niet de beslissende factor. De leesmotivatie, de voorkennis en interesse van de lezer, de inhoudelijke moeilijkheidsgraad van de tekst en de metacognitieve vaardigheden³² van de lezer... spelen ook een rol.

Secundair onderwijs

Kwaliteitsvol taalonderwijs vertrekt vanuit de verschillen tussen de leerlingen op vele gebieden, zoals leerstijlen, taalvaardigheid, verwerking van leerstof... Van

²⁹ Het vermogen te reflecteren over de eigen spelling, spellingvaardigheid en spellingprocessen

³⁰ De term 'leesstrategie' verwijst naar het al dan niet bewuste, actieve aanpakgedrag van de lezer om de diverse denkprocessen voor, tijdens en na het (begrijpend) lezen te activeren; OVSG, *Licht op krachtig leesonderwijs, OVSG-wijzer basisonderwijs*, Politeia Brussel, 2013

³¹ Zie Bijlage 2 Remediëren: Begrijpend lezen

³² Metacognitieve kennis en vaardigheden hebben als doel dat de kinderen hun eigen leesgedrag leren sturen en monitoren. Het gaat om plannen, zichzelf bijsturen en controleren, en reflecteren, Desoete A., 'The enigma of mathematical learning disabilities: Metacognition or STICORDI: that's the question.' In Hacker D.J., Dunlosky J., & A. Graesser A. (Red.), *Handbook of metacognition in education*. Routledge, New York 2009.

bij de start wordt er een onderwijsaanbod gecreëerd waar zo veel mogelijk leerlingen baat bij hebben.

Leerlingen die instromen in de verschillende richtingen in het secundair onderwijs komen uit diverse scholen basisonderwijs. Tijdens de eerste weken van gewenning in het secundair wordt de leerstof uit het basisonderwijs opgefrist. Na die eerste weken is het ideale moment om voor de verschillende vakonderdelen een zicht te krijgen op de competenties Nederlands van alle leerlingen en waar nog verder aan gewerkt kan worden. Hiervoor kan inspiratie gevonden worden in de Toolkit Secundair Onderwijs competenties Nederlands breed evalueren³³.

Zorgzaam handelen start met het maken van een beginsituatieanalyse³⁴, rekening houdend met de eventuele informatie over de leerling vanuit het basisonderwijs. Indien de resultaten voor lezen en spellen onvoldoende zijn, kan ingezet worden op differentiëren met extra instructie (herhalen) voor technisch en/of begrijpend lezen en spellen³⁵. Dit gebeurt zo veel mogelijk binnen de les, waarbij ook wordt ingezet op het motiveren³⁶ van leerlingen om meer en beter te lezen en te spellen. Zeker in de eerste graad zijn er nog veel mogelijkheden om te differentiëren tijdens de taalvakken. Indien verdere ondersteuning nodig is, wordt overgegaan naar verhoogde zorg (remediëren). Ondersteunend kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van de 'Kijkwijzer vaardigheden' om de lespraktijk voor spreken, schrijven, spelling en luisteren te optimaliseren.

Leerlingen met lees- en/of spellingproblemen hebben meestal problemen bij het verwerven van vreemde talen³⁷ door de nieuwe klanktekenkoppeling. Dit komt zowel tot uiting bij het spreken, lezen, schrijven als in luisteroefeningen. Zowel voor de screening als de begeleiding van leerlingen met problemen bij het aanleren van een nieuwe taal biedt het boek 'Dyslexie en moderne vreemde talen, gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders'³⁸, veel ondersteuningsmogelijkheden.

³³ Van Gorp K., Philips I., Van Avermaet P., De Backer F., 'Toolkit Secundair Onderwijs competenties Nederlands breed evalueren', *Impuls*, 44 (14), 2013.

³⁴ www.taalbeleid.org, secundair onderwijs, instrumenten, klaspraktijk; Bogaert N. & Van den Branden K., *Handboek Taalbeleid Secundair Onderwijs*, Acco, Leuven, 2001; http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren/; http://www.steunpuntgok.be/downloads/visietekst_breed_evalueren.pdf

³⁵ Krachtige spellingdidactiek, www.taalbeleid.org, Secundair, Achtergrond.

³⁶ Krachtige spellingdidactiek, www.taalbeleid.org, Secundair, Achtergrond.

³⁷ Zie theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm, zie basisonderwijs zelfde rubriek

³⁸ Tops W., & Boons G., *Dyslexie en moderne vreemde talen, gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders*, Garant, Antwerpen-Appeldoorn, 2013.

■ Leren van ‘vreemde talen’³⁹

Bij het leren van ‘vreemde talen’ worden woordenschat en grammatica hoofdzakelijk aangeleerd in functie van communicatieve vaardigheden. Voor alle leerlingen die een nieuwe taal leren en in het bijzonder voor leerlingen met lees- en/of spellingproblemen, is het van groot belang dat er veel aandacht gaat naar het onder de knie krijgen en het automatiseren van een nieuw klanktekensysteem, des te meer omdat Frans en zeker Engels minder transparante⁴⁰ talen zijn. Dit kan door enerzijds voldoende de nadruk te leggen op spreekvaardigheid, woordenschat en de juiste uitspraak van woorden. Daarnaast is het belangrijk om uitgebreid aandacht te schenken aan de systematische opbouw van de nieuwe klanktekenkoppeling. Op die manier kan dit klanktekensysteem, dat verschilt van het Nederlands, geleerd en verworven (geautomatiseerd) worden. Een goede techniek om de nieuwe klanktekenkoppeling te stimuleren en te automatiseren is een klankspellingschrift. Door klanken te isoleren en bijhorende grafemen te noteren, geeft men weer hoe een bepaalde klank in een taal kan geschreven en gelezen worden⁴¹. Het is van belang dat leerlingen voldoende technisch kunnen lezen in de vreemde taal, want dit is een voorwaarde om tot begrijpend lezen te komen. Het begrijpend lezen is cruciaal om leerstof te kunnen studeren.

Om het spreken en het technisch lezen te oefenen kan gebruikgemaakt worden van auditieve ondersteuning zoals:

- ▶ cd-rom horend bij de methode;
- ▶ teksten en woordenschat die ingesproken worden op mp3;
- ▶ ingescande werk- en/of leerboeken / gratis diensten van ADIBib⁴²;
- ▶ ...

Om het spellen en schrijven te oefenen kan gebruikgemaakt worden van regelkaarten, geheugenkaarten, een klankspellingschrift...⁴³

1.5 Opvolgen van alle leerlingen

Basisonderwijs

³⁹ Zie Theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm, Tops W. & Boons G., *Dyslexie en moderne vreemde talen, gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders*, Garant, Antwerpen-Appeldoorn, 2013.

⁴⁰ Zie Theorie: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm: *Dyslexie en vreemde talen*.

⁴¹ Tops W. & Boons G., *Dyslexie en moderne vreemde talen, gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders*, Garant, Antwerpen-Appeldoorn, 2013.

⁴² Eureka, ADIBib maakt leer- en werkboeken van het onderwijs digitaal beschikbaar voor leerlingen met beperkingen in de schriftelijke communicatie, www.adibib.be

⁴³ Tops W. & Boons G., *Dyslexie en moderne vreemde talen, gids voor leerkrachten, hulpverleners en ouders*, Garant, Antwerpen-Appeldoorn, 2013.

De school verzamelt relevante gegevens over de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van elke leerling in het leerlingendossier. Bij de opvolging van lezen en spellen worden de observaties en resultaten steeds gekaderd in een brede kijk op de leerling. Bij het opvolgen van leerlingen door middel van een LVS Taal of andere taaltoetsen⁴⁴ geven de resultaten op een toets geen inzicht in de wijze waarop de leerling te werk gaat. Het kan aangewezen zijn de leerling tijdens/na de afname te bevragen over de (lees- en spelling)strategie die hij heeft toegepast. Deze observaties kunnen in kleine groep of individueel gebeuren.

Het is belangrijk dat, naast de mondelinge taalvaardigheid⁴⁵, de geletterde ontwikkeling van kleuters wordt opgevolgd via observaties in het leerlingvolgsysteem. Kleuters uit kansengroepen verdienen daarbij speciale aandacht.

In het eerste leerjaar gebeurt de opvolging van lezen heel nauwgezet. Op tijd beginnen met een eerste toetsing, bijvoorbeeld voor de herfstvakantie, en deze toetsing tweemaandelijks herhalen, is aangewezen. Dit kan een hulpmiddel zijn om evoluties van lezen goed op te volgen en leerlingen die meer instructie en begeleiding nodig hebben te signaleren.

Secundair onderwijs⁴⁶

Binnen het taalbeleid op school blijft de aandacht gericht op de taalontwikkeling van leerlingen. Bij het opvolgen ervan kan het schoolteam zich buigen over een aantal vragen op drie niveaus: leerlingen-, leerkracht- en schoolniveau. Door te werken met drie niveaus wordt evaluatie in een breder daglicht gesteld: nadenken over de evaluatie van de leerlingen zet ook aan tot nadenken over de eigen klaspraktijk, over de taalvaardigheidsdoelen én over praktijken op schoolniveau rond het werken aan de taalvaardigheid van leerlingen.

Voor elke leerling die voor het eerst in het voltijds gewoon secundair onderwijs instroomt, wordt een taalscreening toegepast om na te gaan wat het niveau van de onderwijstaal van de leerling is. Het doel is de taalvaardigheid van de leerling te kennen om het onderwijs zo goed mogelijk af te stemmen op de onderwijsbehoefte van de leerling. De school kan zelf de breedte van de evaluatie bepalen en gebruikt hiervoor valide en betrouwbare screeningsinstrumenten. Aangewezen is om ook het lezen (technisch en begrijpend lezen) en correct spellen te evalueren. De problemen met lezen en/of spellen hebben immers invloed op alle vakken. Zo kan bij wiskunde het lezen van opdrachten, stellingen... moeilijk zijn en het begrijpen belemmeren. Of bij

⁴⁴ Al dan niet methode gebonden.

⁴⁵ Toolkit Competenties Breed Evalueren,

http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren/pdf/13.pdf

⁴⁶ http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren/pdf/13.pdf

aardrijkskunde en geschiedenis kan het lezen en begrijpen van teksten een probleem zijn om de leerstof te verwerken.

Verschillende evaluatie-instrumenten kunnen worden ingezet om de leerling blijvend op te volgen en te achterhalen welke taalcompetenties leerlingen nog nodig hebben en wat hun behoeften zijn om te kunnen functioneren in een schoolse omgeving. Zowel taaltoetsen, het gebruik van een portfolio als observeren in de les kunnen toegepast worden. Verschillende genormeerde screeningsinstrumenten bevatten ook remediërings- of vervolgmateriaal⁴⁷.

Het breed evalueren en het ondersteunen van de leerlingen wordt tijdens heel de schoolloopbaan verdergezet met het oog op het behalen van de vakgebonden eindtermen Nederlands voor alle leerlingen. Binnen een veilige klasomgeving kunnen leerlingen hun sterktes en zwaktes betreffende hun taalcompetenties beter leren kennen. Samen met de leerkracht en de medeleerlingen kan gewerkt worden aan het verbeteren van deze competenties.

1.6 Betrekken van alle leerlingen

Basisonderwijs

Door alle leerlingen op school- en klasniveau te betrekken bij het taalbeleid en het leren lezen en correct schrijven, kan de motivatie om deze vaardigheden te verwerven worden vergroot. Zo kunnen kleuters actief worden betrokken bij het voorlezen door op allerlei manieren, gespreid over meerdere dagen, met een boek aan de slag te gaan. Oudere leerlingen lezen korte verhaaltjes die zij leuk vinden voor aan kleuters, lezen boeken vanuit hun interesses en belangstellingspunten en vertellen aan elkaar waarom ze een boek leuk vinden. Leerlingen worden gestimuleerd bij het lezen door het gebruikmaken van allerlei leesvormen zoals het wekelijks voorlezen aan medeleerlingen van korte nieuwsfeiten, een gedicht, een aangrijpend stuk uit een boek... Leerlingen worden begeleid bij het samen of individueel schrijven van een tekst, een gedicht, een kort verslag, een stukje voor een kaart/brief bij allerlei gebeurtenissen zoals een verjaardag, een zieke medeleerling of juf...

Op schoolniveau werken leerlingen mee aan activiteiten die georganiseerd worden op school of in de lokale bibliotheek zoals in het kader van de Voorleesweek, Gedichtendag... Leerlingen kunnen bijvoorbeeld toepasselijke teksten of een fragment uit een boek voorlezen, een poster voorzien van tekst, een liedjestekst of rap leren schrijven... Een schoolkrant of een

⁴⁷ Bijvoorbeeld TAS: SESAM, TIST: SESAM en TATAMI, Diataal: Diplus.

schoolbibliotheek bieden ook vele mogelijkheden om alle leerlingen te betrekken.

Secundair onderwijs

In het secundair onderwijs zijn er gelijkaardige activiteiten op schoolniveau waaraan deelname door leerlingen kan worden gestimuleerd. Er wordt vooral gewaakt dat deelnemen voor alle leerlingen mogelijk is en niet steeds dezelfde leerlingen wel of niet participeren. Binnen de klas zijn bijvoorbeeld de bespreking van boeken of films naar keuze een gekende weg om het begrijpend lezen en schrijven van teksten verder te ontwikkelen.

Binnen een communicatief klasklimaat nemen leerlingen actief deel aan de evaluatie van hun competenties Nederlands, bijvoorbeeld door zelfevaluatie of peerevaluatie. Zo leren ze hun sterktes kennen en krijgen ze de kans om hun noden aan ondersteuning binnen de taallessen te verwoorden. Samen naar oplossingen zoeken en afspraken maken over hoe het verder gaat, geeft een leerling vertrouwen en veiligheid binnen de klas.

1.7 Samenwerken met ouders

Basisonderwijs

In het kader van de samenwerking met ouders zijn er specifiek op het gebied van lezen/spellen een aantal acties mogelijk, zoals:

- ▶ **Leesklimaat:** de school werkt samen met de ouders aan een positief en stimulerend klimaat voor het lezen van boeken.
- ▶ **Huiswerk:** het beleid rond huiswerk is duidelijk voor alle betrokkenen. Motivatie en succesbeleving moeten hier voorop staan. Het is niet de bedoeling dat een leerling met leerproblemen met extra huiswerk wordt belast.
- ▶ **Informatie:** tijdens een informatiemoment of opendeurdag kunnen ouders kennis maken met de gebruikte methodes of manier waarop de school het taalonderwijs aanpakt. In de kleuterklas wordt bijvoorbeeld getoond wat taalontwikkeling inhoudt en hoe dit heel gemakkelijk kan worden bevorderd en toegepast in speelse en alledaagse situaties, op school en thuis. In het lager onderwijs wordt getoond wat leren lezen en spellen inhoudt. Ouders kunnen ook op de hoogte gebracht worden van de werking in de klas door bijvoorbeeld een toelichting in de agenda bij taken. De school kan ouders informatie geven over de werking van de bibliotheek, de keuze van leesboeken, het belang van samen in boeken kijken en lezen... Hierbij worden inspanningen gedaan om alle ouders te betrekken rekening houdend met ouders uit kansengroepen (SES-

indicatoren), thuistaal niet-Nederlands... door aandacht te hebben voor duidelijke en eenvoudige communicatie en respect voor cultuurverschillen.

Goed leren lezen wordt bereikt door veel te lezen. Kinderen die de leesvaardigheid trager of moeizamer verwerven krijgen op school extra oefentijd voor het leren lezen. Voor hen - en dikwijls ook voor de ouders - is dan thuis nog eens oefenen meestal een opdracht. Het is van belang om ook bij hen te vertrekken vanuit (mogelijk) leesplezier.

Secundair onderwijs

In het kader van de samenwerking met ouders zijn er specifiek op het gebied van lezen/spellen een aantal acties mogelijk, zoals:

- ▶ **Informatie:** de ouders worden op de hoogte gebracht van het taalbeleid op school. Wanneer de screening voor de competenties Nederlands plaatsvindt, worden de ouders ingelicht over de resultaten en de hieruit voortvloeiende ondersteuning van de leerlingen.
- ▶ **Aanspreekpunt:** ouders en leerlingen worden ingelicht over wie van het zorgteam kan aangesproken worden bij mogelijke vragen of nood aan een gesprek betreffende de opvolging en ondersteuning van de leerlingen.
- ▶ **Leren leren:** ouders worden op de hoogte gebracht van de begeleiding op school voor leren leren en de aanvullende ondersteuning voor leerlingen met leerproblemen/stoornissen.